

Szymon Kramek, Joanna Jagnicka, Anna Samaruk, Anna Kocira

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

ZMIANY W POWIERZCHNI UPRAWY I PLONOWANIU RZEPAKU W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Streszczenie

Przeprowadzono analizę powierzchni uprawy rzepaku i jego plonowania w celu przedstawienia zmian jakie zaszły w ostatnim dziesięcioleciu. Do analizy wykorzystano dane zawarte w Banku Danych Lokalnych GUS: powierzchnię uprawy rzepaku, cenę skupu, plonowanie, cenę skupu pszenicy konsumpcyjnej w latach 2003-2012 w odniesieniu do kraju i województwa lubelskiego. Stwierdzono, że powierzchnia uprawy rzepaku w badanym okresie w województwie lubelskim wzrosła prawie dwukrotnie. Mimo korzystnych relacji cen rzepak/pszenica w 2011 i 2012 r. nastąpił spadek powierzchni uprawy rzepaku. W 2008 r. wzrosła powierzchnia uprawy tej rośliny mimo niekorzystnej relacji cen rzepak/pszenica w 2007 r. Ponadto rolnicy z badanego województwa otrzymywali niższe ceny za nasiona rzepaku niż wynosiła przeciętna cena krajowa. Plonowanie rzepaku na Lubelszczyźnie było mniejsze niż w pozostałych regionach kraju. Wpływ na to może mieć zbyt duże rozdrobnienie gospodarstw, a tym samym gorsze wykorzystanie plonotwórczych środków obrotowych stosowanych w uprawie rzepaku.

Słowa kluczowe: cena, plon, powierzchnia uprawy, rzepak

Wstęp

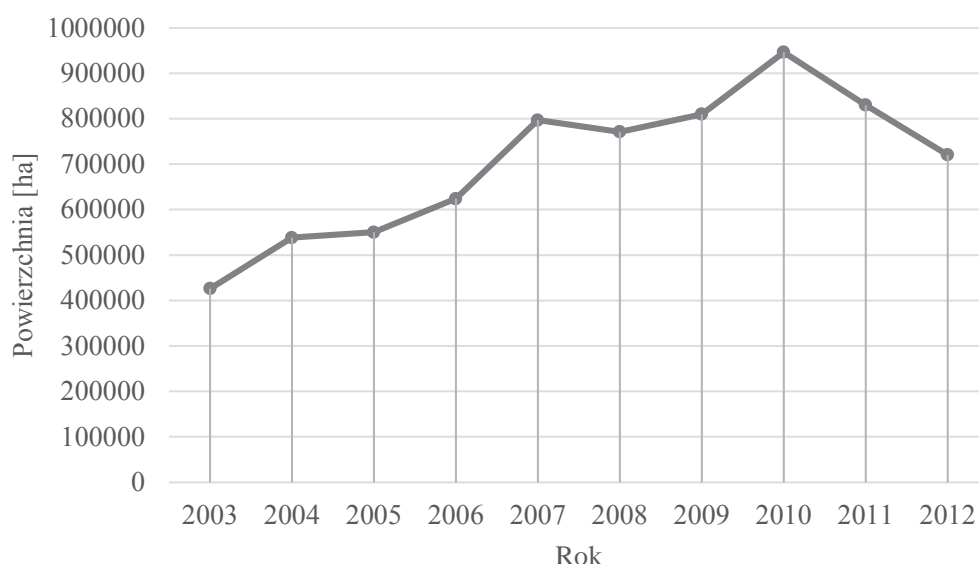
Rzepak to podstawowa roślina oleista uprawiana w Polsce. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej poprawiła się opłacalność produkcji rzepaku względem zbóż (Rosiak 2008). Rzepak ma technologię uprawy zbliżoną do zbóż, co pozwala na jego uprawę bez konieczności ponoszenia dodatkowych nakładów związanych z wyposażaniem gospodarstwa w techniczne środki pracy. Stosowanie uproszczonych technologii pozwala na poprawę efektywności zarówno ekonomicznej, jak i energetycznej rzepaku (Dobek 2008). Także uprawa tradycyjna daje dobre efekty energetyczne co stwierdza Budzyński i in. (2004). Rzepak zajmuje aktualnie drugie miejsce w strukturze zasiewów w Polsce (pierwsze miejsce zajmują zboża). W kraju uprawiany jest przeważnie rzepak ozimy, głównie ze względu na wyższe plonowanie. Jednak jest to roślina, która w okresie zimowym często wymarza. Aby uprawa rzepaku była konkurencyjna względem uprawy pszenicy relacja ceny skupu nasion rzepaku do ceny skupu pszenicy powinna wynosić przynajmniej 1,6. Ponadto produkcja rolnicza jak każdy rodzaj produkcji jest realizowana wtedy, gdy przynosi rolnikowi odpowiednie dochody. Dlatego też rolnicy podejmując decyzję o wielkości i strukturze upraw zwracają szczególną uwagę na cenę skupu w roku poprzedzającym potencjalny zbiór uprawianej rośliny. W województwie lubelskim ze względu na dość duży udział (ok. 60%) gleb dobrych i bardzo dobrych w gruntach ornych rzepak staje się jedną z podstawowych roślin branych pod uwagę przez rolników przy układaniu płodozmianu.

Material i metody

Do analizy wykorzystano dane zawarte w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Z ww. banku danych pozyskano powierzchnię uprawy rzepaku, cenę skupu, plonowanie, cenę skupu pszenicy konsumpcyjnej. Analizę powyższych danych wykonano dla lat 2003-2012 przy użyciu metod porównawczych, wykorzystując tabele i rysunki oraz podstawowe metody statystyczne takie jak średnia, odchylenie standardowe, rozstęp, regresja liniowa.

Wyniki

Powierzchnia uprawy rzepaku w Polsce w poszczególnych latach była bardzo zróżnicowana. W analizowanym okresie najmniejsza obsiana powierzchnia wystąpiła w 2003 r. i wynosiła 426 270 ha. Najwięcej rzepaku zasiano w 2010 r. 946 147 ha. Od 2003 do 2010 r. występowała tendencja rosnąca w powierzchni uprawy tej rośliny z małym spadkiem w 2008 r. Jednak w 2011 r. powierzchnia uprawy zmniejszyła się o ponad 100 000 ha, a w kolejnym z badanych roku w 2012 r. spadek ten pogłębił się - powierzchnia uprawy rzepaku była mniejsza o ponad 225 000 ha od powierzchni z 2010 r. (rys. 1). Jeszcze niedawno prognozowano ciągły wzrost uprawy tej rośliny wynikający z wzrostu zapotrzebowania zarówno przemysłu spożywczego, jak i paliwowego ten surowiec (Gołębiewska 2012). Jednak czynniki rynkowe spowodowały zmniejszenie powierzchni upraw.

Rysunek 1. Powierzchnia uprawy rzepaku w Polsce
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

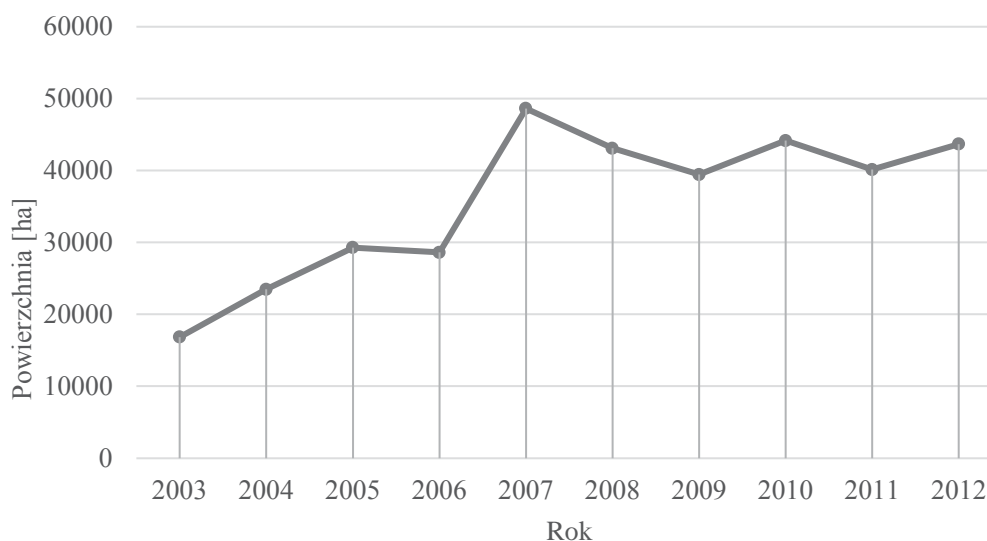
W kraju ponad połowa, a w niektórych latach nawet ponad 60% powierzchni rzepaku znajduje się w pięciu województwach leżących w Polsce zachodniej: wielkopolskim, zachodniopomorskim, dolnośląskim, kujawsko pomorskim i pomorskim (tab. 1).

Tabela 1. Powierzchnia uprawy rzepaku w Polsce w wybranych województwach

Wyszczególnienie	Powierzchnia uprawy rzepaku									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	ha									
Polska	426270	538222	550199	623853	796752	771069	809971	946147	830152	720308
Wielkopolskie	67369	68686	72013	83653	112949	112393	123558	138189	127502	86504
Zachodniopomorskie	69313	86603	82811	86770	104741	98425	102006	116520	69942	106757
Dolnośląskie	54302	58888	74846	84471	105232	113373	109515	127217	125255	110320
Kujawsko-pomorskie	45271	62494	65361	79731	103748	105451	119399	125973	104850	49261
Pomorskie	33201	45955	43477	51317	54389	51874	55656	73315	59345	54591
Razem wybrane woj.	269456	322626	338508	385942	481059	481516	510134	581214	486894	407433
Udział [%]	63,21	59,94	61,52	61,86	60,38	62,45	62,98	61,43	58,65	56,56

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

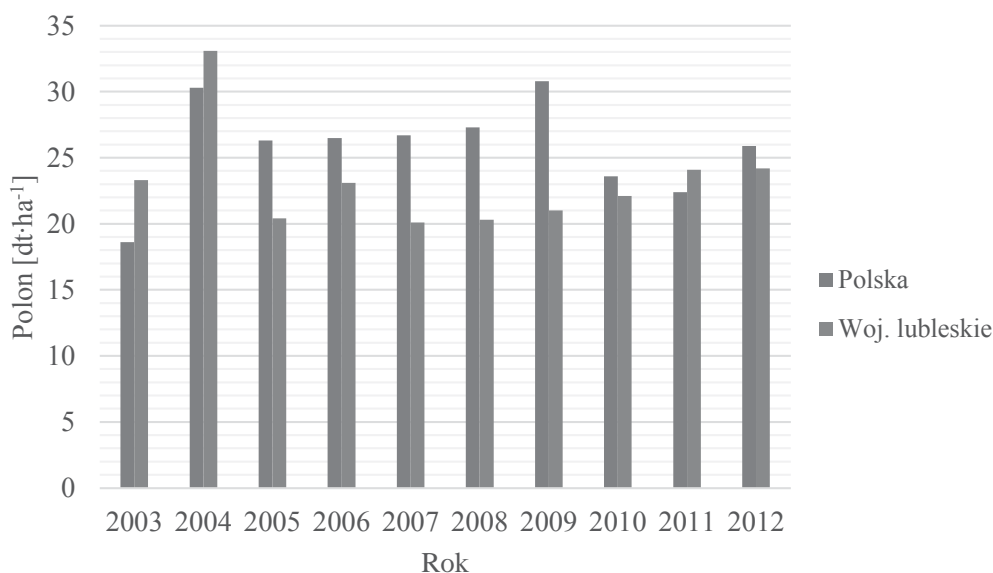
W województwie lubelskim uprawiane jest w zależności od roku od 16 831 ha do prawie 50 000 ha (rys. 2). Powierzchnia uprawy stanowi od 3,95% do 6,10% rzepaku uprawianego w Polsce. Mimo spadku powierzchni uprawy rzepaku w Polsce w 2012 r. w województwie lubelskim nastąpił wzrost prawie do poziomu z roku 2010. Jednak nadal jest to mniej niż w rekordowym 2007 r. w którym to rolnicy lubelscy uprawiali prawie 50 000 ha rzepaku.

Rysunek 2. Powierzchnia uprawy rzepaku w woj. lubelskim w latach 2003-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

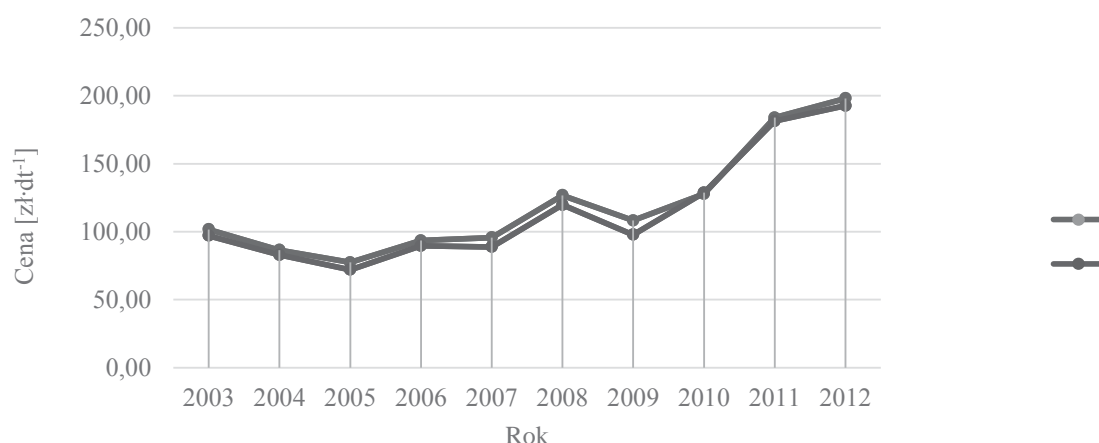
W Polsce zdecydowaną większość uprawianego rzepaku stanowi forma ozima. Rzepak jary uprawiany jest praktycznie w przypadku konieczności przesiewu wymarznętego rzepaku ozimego lub innej rośliny. Przyczyną mniejszej popularności uprawy rzepaku jarego jest jego niższe od ozimego plonowanie (Urban 2008). Plonowanie rzepaku w dużej mierze uzależnione jest od warunków pogodowych i w analizowanym okresie cechowało się dużą zmiennością. Rozstęp plonów wynosił 11,7 dt·ha⁻¹ dla całego kraju,

a dla woj. lubelskiego był jeszcze większy i wynosił $12,7 \text{ dt}\cdot\text{ha}^{-1}$ (rys. 3). Tak duże wahania w plonowaniu wynoszące ponad 54% średnich plonów (średni plon w woj. lubelskim $23,17 \text{ dt}\cdot\text{ha}^{-1}$) w analizowanym okresie wskazują na duże ryzyko w uprawie tej rośliny. W 2003 i 2004 r. plon rzepaku w woj. lubelskim był większy od średniego krajowego, jednak w kolejnych latach nastąpiła zmiana i średni plon rzepaku w Polsce był większy nawet o $9,8 \text{ dt}\cdot\text{ha}^{-1}$ od uzyskiwanego przez rolników Lubelszczyzny. W ostatnich trzech analizowanych latach plonowanie rzepaku w woj. lubelskim było na zbliżonym poziomie co w pozostałych rejonach kraju. W największym stopniu na plonowanie rzepaku mają warunki pogodowe, rodzaj i kultura gleb oraz poziom mechanizacji w tym ochrona, nawożenie i zbiór rzepaku. Według Urbana (2012) wysokie ryzyko związane z uprawą tej rośliny (warunki pogodowe, zmienność plonowania) ma wpływ na decyzje rolników odnośnie uprawy tej rośliny. Jednak zmiany zachodzące w strukturze upraw wymuszają na rolnikach poszukiwania alternatywy dla uprawy zbóż, które to stanowią w Polsce ponad 50% zasiewów.

Rysunek 3. Plonowanie rzepaku w latach 2003-2012 w Polsce i woj. lubelskim
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

Rolnicy w III kwartale danego roku najczęściej podejmują decyzję o strukturze upraw w następnym roku gospodarczym, a głównym kryterium przy wyborze struktury upraw w gospodarstwie jest dochodowość danej uprawy. Rzepak mimo dużej zmienności w plonowaniu często brany jest pod uwagę głównie ze względu na korzystną relację ceny skupu nasion rzepaku do ceny skupu nasion pszenicy. Przeciętna cena skupu nasion rzepaku w woj. lubelskim była niższa od przeciętnej krajowej (rys. 4). Od 2003 do 2012 roku cena rzepaku wzrosła dwukrotnie. W analogicznym okresie ceny skupu pszenicy także wzrosły prawie dwukrotnie.

Rysunek 4. Ceny skupu rzepaku w Polsce i w woj. lubelskim
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

Jak już wspomniano relacja ceny rzepaku do ceny pszenicy ma bardzo duże znaczenie przy wyborze uprawy rzepaku. W omawianym okresie relacje te były bardzo zróżnicowane i zawierały się od 1,3:1 w 2007 r. do 2,3:1 w 2011 r (tab. 2). W 2007 roku relacja ta była na najniższym poziomie co skutkowało zmniejszeniem powierzchni uprawy rzepaku w woj. lubelskim w 2008 r. Mimo korzystnej relacji cen rzepaku do ceny pszenicy w 2011 i 2012 roku nastąpił spadek powierzchni zasiewu tej rośliny (rys. 2). Najniższą cenę za nasiona rzepaku otrzymywał rolnik w 2005 r. 71,96 zł·dt⁻¹. W tym także roku cena pszenicy była na bardzo niskim poziomie i wynosiła tylko 34,53 zł·dt⁻¹.

Tabela 2. Relacja ceny skupu rzepaku do pszenicy w latach 2003-2012 w woj. lubelskim

Rok	Cena rzepaku [zł·dt ⁻¹]	Cena pszenicy [zł·dt ⁻¹]	Relacja cen rzepak:pszenica
2003	97,05	46,48	2,1:1
2004	82,93	50,02	1,7:1
2005	71,96	34,53	2,1:1
2006	89,62	43,51	2,1:1
2007	88,75	70,22	1,3:1
2008	119,76	65,75	1,8:1
2009	97,77	46,04	2,1:1
2010	128,75	59,00	2,2:1
2011	181,42	80,32	2,3:1
2012	192,71	86,41	2,2:1

Źródło: GUS i obliczenia własne

Podsumowanie

Rzepak jest bardzo ważną rośliną w płodozmianie zwłaszcza w gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję roślinną. Powierzchnia uprawy rzepaku w okresie od 2003 do 2010 r w woj. lubelskim wzrosła prawie dwukrotnie. Mimo korzystnych relacji cen rzepak/pszenica w 2011 i 2012 r. nastąpił spadek powierzchni uprawy rzepaku. W 2008 r. wzrosła powierzchnia uprawy tej rośliny mimo niekorzystnej relacji cen rzepak/pszenica w 2007 r. Cena skupu rzepaku jest głównym kryterium branym pod uwagę przy wyborze tej rośliny do struktury zasiewów. Rolnicy z woj. lubelskiego otrzymywali niższe ceny za nasiona rzepaku niż wynosiła przeciętna cena krajowa. Plonowanie rzepaku na Lubelszczyźnie było mniejsze niż w pozostałych regionach kraju. Wpływ na to może mieć zbyt duże rozdrobnienie gospodarstw, a co się z tym wiąże gorsze wykorzystanie plonotwórczych środków obrotowych stosowanych w uprawie rzepaku.

Piśmiennictwo

1. Budzyński W. S., Jankowski K. J., Szczebiot M. (2004), Wydajność energetyczna różnych technologii uprawy rzepaku ozimego. *Rośliny Oleiste*. Tom XXV, s. 327-344.
2. Dobek T. K. (2008), Efektywność ekonomiczna i energetyczna produkcji biodiesla w zależności od stosowanych technologii uprawy rzepaku ozimego. *Acta Agrophysica*, 11(2), s. 369-379.
3. Gołębiowska U. E. (2011), Uprawa rzepaku w Polsce. Stan i perspektywy. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, Tom XII, Zeszyt 4, s.83-87.
4. Rosiak E. (2008), Krajowy rynek rzepaku w sezonie 2007/08. *Rośliny Oleiste*. Tom XXIX, s. 9-18.
5. Urban S. (2008), Rynek rzepaku i tłuszczów roślinnych. [W:] *Wybrane rynki branżowe produktów rolno-spożywczych* (red. S. Urban). Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław.
6. Urban S. (2011), Czynniki wpływające na rozwój produkcji rzepaku w Polsce. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, Tom XII, Zeszyt 4, s.347-350.